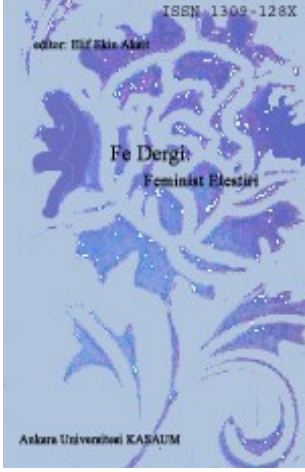

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 7, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: Trabzon örneği
Şahinde Yavuz

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: **9 Haziran 2015**

Bu makaleyi alıntılanmak için: *Şahinde Yavuz*, “*Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: Trabzon örneği*” *Fe Dergi* 7, no. 1 (2015), 117-130.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/11_10.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: Trabzon örneği Şahinde Yavuz*

Erkeklerle ve erkeklığe dair araştırmaların gelişimi içinde, kadınların varlığını ihmal edilmektedir. Ataerkil güç ilişkilerinin sürdürülmesinde erkekler kadar kadınların da rızası vardır. Kadınlar, erkeklığın inşa sürecinde anne, kız arkadaş, cinsel partner, okul arkadaşı, eş, işyeri arkadaşı v.b. olarak merkezi öneme sahiptir. Bu nedenle ataerkil erkeklığı anlamak için kadınların pratiklerine daha yakından bakarak, ataerkil erkeklığın inşasında erkeklık ve kadınlığın karşılıklı rollerinin araştırılması gerekir. Kadınlar, sadece ataerkil erkeklığın kurbanı olarak değil, ataerkil düzene gösterdikleri rıza ya da verdikleri onay ile bu inşanın önemli bir kurucusu olarak da görülmelidir. Bu araştırma, baskıcı toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sürdürülmesine hizmet eden ataerkil hegemonik erkeklığın kuruluş ve devam ettiriliş süreçlerinde kadınların nasıl bir rol oynadıklarını, ev ve aile eksenini etrafında sorgulamayı, ve kendilerini ezen bir cinsiyet düzeninde hâkim erkeklık stratejileriyle kadınların işbirliği yapıp yapmadıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada kullanılan veriler, yirmi kadınlı derinlemesine görüşme yapılarak elde edilmiştir. Görüşme yapılan tüm katılımcılar Trabzon'da yaşamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ataerkil, Ataerkil Pazarlık/Pay, Erkeklık, Kadınlık, Trabzon

Women's role in the production of patriarchal values of masculinity

The existence of women have largely been neglected throughout the development of the studies on men and masculinity. Women give as much consent to the continuation of patriarchal power relations as men. As girl friends, sexual partners, schoolmates, colleagues etc., women play a central role in the construction of masculinity. Therefore it is necessary to have a closer look at the practices of women and to examine the reciprocal roles played by masculinity and femininity in the construction process. Women should be regarded as co-founders of this construction since they were not only victimized by the patriarchal masculinity, but they also gave consent or affirmation to the patriarchal order. In this study, by working on the basis of the home and family environment, it is aimed to reveal the role of women in the foundation and continuation of the patriarchal hegemony of masculinity which serves to the oppressive social relations of gender and to understand whether women co-operate with the dominant strategies of masculinity within a gender order which, in fact, afflicts them. The data used in the study have been compiled through in-depth interviews with twenty women. All the interviewees are residents of Trabzon city.

Key Words: Patricarchy, Bargaining with Patriarchy, Masculinity, Femininity, Trabzon

Giriş

Erkeklık üzerine yapılan araştırmalara kadınlar nadiren dâhil edilir. Oysa Hearn'ün de ifade ettiği gibi, ataerkil güç ilişkilerinin sürdürülmesinde, hem erkeklerin hem de kadınların rızası vardır; bazı güçlü erkekler, kadınların rızasının inşasında ve erkeklerin rızasının yeniden üretilmesinde baskın bir rol oynarlar (Hearn 2004, 52). Connell ve Messerschmidt de (Connell ve Messerschmidt 2005, 148) erkeklerle ve erkeklığe dair araştırmaların gelişimi içinde, kadınların varlığının ihmal edildiğini vurgular. Araştırmacılara göre kadınlar, erkeklığın inşa sürecinde anne, kız arkadaş, cinsel partner, okul arkadaşı, eş, işyeri arkadaşı v.b. olarak merkezi öneme sahiptir. Bu nedenle ataerkil erkeklığı anlamak için kadınların pratiklerine daha yakından bakarak, ataerkil erkeklığın inşasında erkeklık ve kadınlığın karşılıklı rollerinin araştırılması gerekir. Talbot ve Quayle de (2010, 256) erkeklığı inceleyen araştırmacıların, erkeklığı sadece erkeklerin ürettiği ve sahip olduğu bir özellikmiş gibi

* Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Metni okuyup değerli fikirleriyle metni zenginleştirmeme yardım eden Dr. Mehmet Bozok'a teşekkür ederim.

düşünme eğiliminde olduklarını belirtir. Erkekliğin kuruluşunda, kadınların rolünün araştırılması ihmal edilmiştir. Kadınlar, sadece ataerkil erkekliğin kurbanı olarak değil, bu inşanın önemli bir kurucusu olarak da görülmelidir. Zira kadınların rızaları ya da onayları olmaksızın erkeklerin toplumsal açıdan kabul gören davranışları ortaya çıkamaz ya da gelişemezdi. Connell'a (1998) göre, erkek olmanın bazı ağır bedellerini ödeyen çoğu kişi, memnun olmasa bile toplumun beklentileri doğrultusunda erkeklere ait davranış kalıplarını benimsemek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle eleştirel erkeklik çalışmalarını zenginleştirilecek biçimde salt erkekleri suçlamak ya da davranış kalıplarından şikâyet etmek yerine, davranışa neden olan ve uzun yıllardır devam eden sistemleri çözümlenmek gerekir.

Türkiye'de ataerkil yapıda kadınlık ve erkekliğin farklı yönlerini incelemeye dair literatür incelendiğinde, Kandiyoti'nin (1997) araştırmaları öne çıkmaktadır. Ecevit çalışmasında kentsel üretim ilişkisi içinde kadın emeğini değerlendirirken, çalışma yaşantısında ataerkil örüntüleri gösterir. (1995, 117-128). Özbay, kapitalist ekonomik yapı öncesi ve sonrasında Türkiye'de aile ve hane özelliklerini, ataerkil yapının işleyişini araştıran çalışmasının (1998, 155-172) yanı sıra başka bir çalışmasında, farklı tarihlerde Ereğli'de kadınların işgücüne katılımını, kadınların ücretli iş ve ev kadınlığına yönelik düşüncelerini nasıl değiştiğini göstermiştir. (Özbay 1995, 129-158). Yine Özbay'ın Türkiye'de ev kadınlığını araştıran çalışması mevcuttur (1982). Günseli Berik'in (1995, 158-177). Türkiye'de kırsal kesimde halı dokuyan kadınların yaşadıkları cinsiyete dayalı eşitsizlikleri, iş yükü, tüketim ve eğitim çerçevesinde kadınlık ve erkekliğin nasıl algılandığına ilişkin çalışmasına benzer biçimde Hattatoğlu, çalışma yaşantısı ya da evkadınlığının yaşantılanması süreçlerinde kadınların güçlenme biçimlerini incelemiştir (2001), (2003, 93-121). Bolak (1995, 235-246) kadınların çalışarak ev geçindirdiği kentli işçi ailesindeki ataerkil ilişkilerin nasıl görüldüğünü incelemiştir, Bora (2005) da ev ve ev işlerinin farklı kadınlar açısından nasıl deneyimlendiğini araştırmıştır. Üstün (2009) ise Trabzon'da derinlemesine görüşmeler yoluyla gerçekleştirdiği araştırmasında, Karadenizliliği, Trabzonlu olmayı, Karadeniz kadınının gücünün ne anlama geldiğini ve yoksunluğun kadınlar ve erkeklerce nasıl algılandığını ortaya koymuştur.

Yukarıdaki çalışmalardan beslenerek yapılan bu araştırmanın amacı, baskıcı toplumsal cinsiyet ilişkilerinin sürdürülmesine hizmet eden ataerkil hegemonik erkekliğin kuruluş ve devam ettiriliş süreçlerinde kadınların nasıl bir rol oynadıklarını ev ve aile eksenini etrafında sorgulamak ve kendilerini ezen bir cinsiyet düzeninde hâkim erkeklik stratejileriyle kadınların nasıl işbirliği yaptıklarını ortaya koymaktır. Bu makalede ele alınan kavramlar, ataerkil düzen sorunsalı üzerinden incelenecektir. Ataerkil düzen terimini klasik ataerkil tanımından kurtararak, cinsiyet farklılığının, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dönüştürülmesinde rol oynayan bütün toplumsal ilişkileri, gündelik söylem ve pratikleri kapsayacak şekilde (Walby 1990) kullanıyorum. Makalede erkekliğin kadınlar tarafından nasıl kurulduğu ya da desteklendiği ortaya koyarken amacım, erkeklerin hâkimiyet stratejilerini desteklemek değildir. Bunun yerine bu çalışmada, kadınların erkeklerin iktidar stratejilerini ve kadın erkek eşitsizliğini nasıl yorumladıkları, erkekliği nasıl hayal ettikleri/kurguladıkları, hayallerinin gerçekleşemediği durumda kendi ve erkekler hakkındaki düşüncelerindeki değişimlerin neler olduğu, kayıncılık gibi bir iktidar eyleme stratejisinin nasıl yönetildiği, kadınların erkek ve kız çocuklarını nasıl yetiştirdiklerini, çocuklar arasında ayırım yapıyorlarsa bunların hangi alanlarda geliştiği, onlara göre bir erkeğin yapacağı ya da yapamayacağı işlerin neler olduğu sorularının cevabı aranmıştır. Araştırma sürecinde ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileri söyleminin kadınlar aracılığı ile nasıl üretildiğini anlamanın, "cinsiyetlendirilmiş iktidarın doğası"nın (Sancar 2009) anlaşılmasına da hizmet edeceği düşünülmektedir

Neden Trabzon?

Bu araştırma, Trabzon'da gerçekleştirilmiştir. Trabzon Doğu Karadeniz'de yer alan, yerel kültürü güçlü, çevresi tarafından çekim merkezi kabul edilen "iddialı" (Emiroğlu 2009) bir şehirdir. Trabzon'da "Trabzonluluk", erkeğinden kadınına, yoksulundan varılma ortak bir payda olarak yaşanmakta, bu kimlik günlük hayatta sürekli üretilerek, zaman zaman meydan okumaya dönüşebilmektedir (Üstün 2009, 361). Trabzonlular dine, milliyete, aileye bağlılıkta kendilerini diğer şehirlerden daha ayrıcalıklı ve üstün olarak konumlamaktadır. Türkiye'de güçlü bir ataerkillikle şekillenen "erkeklik" söz konusu olduğunda, son yıllarda ilk akla gelen şehirlerden biri olan Trabzon, ekmeği kadar ünlü "erkekliği"yle de anılmaktadır. Trabzonlular, "Trabzonlu olmanın" ve "Trabzonspor'un" ardından en çok "Trabzon erkeği"yle gurur duymaktadır" (Bozok 2012, 413-414), (Üstün 2009) ve (Emiroğlu 2009). Trabzon şehir merkezinde kadınların az görüldüğü, erkek hâkimiyetinin yaygın olduğu, milliyetçiliğin ve muhafazakârlığın gurur olarak yaşandığı bir şehirdir.

Trabzon'da sanayi gelişkin değildir, bu açıdan kırsal nüfus yoğundur. Şehrin tarımsal arazisi tarım araçlarının kullanımına izin vermeyen engebeli bir yapıya sahiptir. Doğu Karadeniz tarım arazisinin yetersizliği ve yoğun nüfusu nedeniyle çalışmak için diğer illere ve ülkelere (özellikle Almanya) göç veren bir bölgedir. Trabzon'da bu bölgelerdendir. Trabzon, 1950 sonrası kendisi de daha fakir çevre illerden ve köylerden göç alarak büyüyen bir şehirdir. Trabzon'da ekonomik yapının daralması nedeni ile işsizlik yaygındır. Trabzon'da işsizliğin yaygın oluşu, sanayinin gelişmemesinin sonucudur, küçük alanlarda üretilen mısır, fındık, çay işi erkekler çalışmamakta bu işler tamamen kadın işi olarak görülmektedir (Emiroğlu 2009). Trabzon'un bir "erkek şehri" olarak kurulmasının ardında Bozok (2012, 414-415) birbiriyle ilişkili üç etmenin etkili olduğunu düşünmektedir. Bu etmenlerden ilki, Trabzon'da işsizliğin ve yoksulluğun gün geçtikçe artması, şehrin kamusal hayatının işsiz, umutsuz, şiddete eğilimli ve ataerkil değerleri güçlü erkeklerce denetleniyor olmasıdır. İkinci etken, şehrin gururu olan Trabzonspor'un erkekler tarafından mikro milliyetçiliğin ve sağ dünya görüşünün aktarıldığı zemin sağlamakta oluşudur. Sağcılık, futbol ve futbol taraftarlığı ataerkillik ve ataerkillik kodlarını yüceltmektedir. Üçüncü olarak, Türkiye Gürcistan sınırının açılmasıyla Nataşa genel adlandırmasıyla eski SSCB ve Doğu Blok'u ülkelerinden gelen seks işçilerinin, Trabzon erkeğinin ataerkil hayallerini gerçeğe kavuşturmuş olmasıdır.

Sarp sınır kapısının açılması ile önce bu ülkelerden bavul ticareti amacıyla gelen kadınların ardından sürece dâhil olan yoksul kadınlar, Doğu Karadeniz'de erkeklerle fuhuş ilişkisi kurmuştur. Bölgenin tutucu doğasına karşın, sınır kapısının açılışından sonra, Trabzon'da yabancı seks işçileriyle buluşmak için oteller, restoranlar, eğlence mekânlarının sayısı artmıştır. "Turistik bir yerin bakkalında bile bira bulunmayan", kendisinin ilgilendiği kadınla bir başkasının ilgilenmesi düşüncesinin dahi cinayet sebebi sayılacağından, genelev açılmadığı söylenen bölgede, fuhuşun arttığı dönem bazı evlerin bile genelev gibi kullanılması (Aksoylu 2012, 462) bölgede ve bölgenin merkez şehri olan Trabzon'da ahlaki yapının ikiyüzlü doğasına işaret eder. "Nataşa" tabir edilen ve fuhuş sektöründe çalışan kadınlarla birlikte olmak için pek çok erkek o dönemde ailenin çay ve fındık paralarına el koymuş, eşlerini maddi ve manevi açıdan sömürmüştür. Bu dönem Trabzon kadını cinsel, bedensel, fiziksel şiddet ve ikincilleştirmeye maruz kalırken, ataerkil değerleri pekiştirerek, Nataşalar üzerinden Trabzon erkekliliği yeniden inşa edilmiştir (Bozok 2012, 432). Sınır kapısının açılmasından önce kadın ve erkeğin birbirini aldatmasının mümkün olmadığı/olmadığı bölgede ve Trabzon'da, bahsi geçen dönemden sonra erkeklerin hem bir yandan ahlaksızca olduğu için onaylanmaz, hem de zafer duygusu ile yaklaşılabilir (Bozok 2012, 439). Nataşa'larla birlikte olma hikayeleri sıradanlaşmıştır. Bir yönüyle ataerkil erkeklerin arzu nesnesi, bir yönüyle de ısrarla mahrem, kişiye özgü ve temiz olduğu vurgulanan cinselliği kamusal alana taşıyarak açık eden ve onu kirleterek ahlak dışı kılan (Bozok 2012, 435) "Nataşa"lar, Trabzon kadınları da dâhil olmak üzere tüm kentin cinselliğe ve duygusal bağlanmaya ilişkin kodlarını değiştirmiştir.¹ Trabzon erkekleri bir yandan çalışkanlığı, cefakârlığı yüzünden övündükleri Trabzon kadını, aynı zamanda "çalıştığı için inek gibi pis kokan", "bakımsız", "oturmasını kalkmasını bilmeyen" sıfatlarıyla adlandırmaktan çekince duymamışlardır. (Bozok, 2012, 439) Böylelikle Trabzon'da kadınlar; bahçe, inek bakımı, çocukları büyütmenin "kadın olmaya" yetmediğini deneyimlemişler, kişisel bakımları² ile de uğraşmaları gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Kadınların o dönemde kocalarını elde tutmaya dair gayretleri, ataerkil kodu destekler niteliktedir. Kendilerini aldatan kocalarından boşanmamak için "Hülya Avşar'ın aldatıldığı halde boşanmamasını" (Akman 1992) örnek alan kadınlar, eşleri ile olayları müzakere etmek ve düzene ilişkin eleştiri getirmek yerine, kendilerini fiziksel olarak değiştirmeyi, manevi açıdan da sabretmeyi seçmiştir. Sonuçta ataerkil düzende hiçbir değişiklik yaşanmamış, yine durumdan en karlı çıkan erkekler olmuştur. Erkekleriyle anılan, erkeklikleriyle övülen şehrin kısa bir anatomisi yapılmak istendiğinde bunlar söylenebilir.

Araştırmada kullanılan yöntem

Bu araştırmada elde edilen veriler; derinlemesine görüşme aracılığıyla toplandı. Araştırmacının kendisi tarafından, 20 kadınla bire bir görüşmeler yapıldı. Görüşmeye katılan kadınlar, araştırmacının tanıdıkları ve tanıdıklarının referans olarak gösterdikleri kadınlar arasından "rastgele" seçildi. Görüşmecilerinde, bekâr ve evli kadın ayrımı yapılmamışsa da görüşmecilerin çoğu evlidir. Bekâr görüşmecilerin sayısı yalnızca beştir. Görüşmecilerin yaşları 20 ile 65 arasında değişmektedir ve tümü orta ve alt gelir grubuna mensuptur. Ancak kadınların seçiminde gelir düzeyi, birincil kriter değildir. Katılımcılardan yedi kişi hala ücretli ve sosyal güvencesi olan bir işte çalışmaktadır; iki kişi emekli, iki kişi öğrencidir, diğer katılımcılar ev kadınıdır. Katılımcıların üçü üniversite mezunu, ikisi üniversite öğrencisi, beşi ilköğretim mezunu, onu ise lise mezunudur. Bu

alan araştırması, ilgili konuyu genelleştirme ve temsil etme iddiası ve amacını taşımamaktadır. Görüşmeler kadınların evlerinde gerçekleştirilmiş, tüm görüşmeler görüşmecinin izni alınarak kaydedilmiştir. Görüşmeler yarım ila bir saat sürmüştür. Çalışmada mahremiyetlerine özen göstermek için görüşmecilerin gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmıştır.

Bu çalışmada araştırmacı olarak feminist bir yöntemle, erkekliğin nasıl şekillendiğini kadın deneyimleri üzerinden anlamaya çalışıyorum. Harding'in ifade ettiği gibi, geleneksel sosyal bilimler kadın deneyimini değersiz addederek, insanı "beyaz burjuva erkeği"nin deneyimleriyle anlamaya çalışır. Bu durum sosyal yaşamın eksik ve çarpık anlaşılmasına yol açar. Feminist araştırmanın ayırt edici özelliklerinden biri, sorunları kadın deneyimi açısından ele alıp, bu deneyimleri kabul görmüş varsayımlara karşı "gerçeklik" in önemli bir göstergesi olarak kullanmasıdır (Harding 1995, 40-41). Toplumsal hayat salt erkeklerden oluşmadığından erkekliğin nasıl oluştuğuna ilişkin tüm veriler erkeklerin deneyimlerine bakılarak anlaşılabilir. Görüşme yapılan kadınların çoğu, hayatı üstlenirken, "burası Trabzon, Trabzon'da böyle" diyerek, bazen gurur (çalışmak, evi çekip çevirmek bahislerinde) ve çokça esefle, yaşadıkları haksızlıkları anlatmışlardır. Yaptığım bu çalışmada ve kente dair gözlemim Üstün'ün (2009) bulgularını destekler niteliktedir. Trabzon'lu pek çok kadın ve erkek tarafından Trabzonlu olmak ve Trabzon kimliği, kadın ve erkeklerin her gün kendilerinin sembolik taşlar koyarak inşa ettikleri bir yapı değil de bir taş eksilirse yıkılacak bir kale gibi algılanmaktadır. Yani kadınlar, eğitim almamayı, mirastan mahrum bırakılmayı, erkek çocuklarının çokça kayırılmasını, kendilerinin bu kadar çok çalışmaları, evi ve çocukların sorumluluğunu çoğu zaman tamamen üstlenmelerini açıklarken bahsedilen kentli kimliklerine yaslanmışlardır. Bu şehirde yaşamının koşulu/bedeli/gerekliliği buymuş gibi yanıtlanan sorularda, ataerkil yapıya dair eleştiri gözlenmemiştir. Elbette bu araştırmanın katılımcı sayısının sınırlılığı nedeniyle bulgularının tüm şehre genellemesi yapılamaz, araştırmanın en çok daha sonra yapılacak araştırmalar için bir zemin/veri sağlaması arzu edilmektedir.

Evi geçindiren erkek ya da ataerkil pazarlıklar

Endüstrileşmenin kadınlar için en önemli ve sürekli sonucu, baskın yetişkin kadın rolü olarak modern ev kadınlığının belirmesidir. Endüstrileşme erkekler kadar kadınları da etkilemiştir. Erkekler için ev dışında yaşanacak dünya ve iş fırsatları büyümüştür. Kadınlar için bu, ev içindeki dünyanın sınırlarının küçülmesi demektir. Oluşan yeni düzende, kadın iş gücünden dışlanarak ekonomik açıdan bağımlı bir ev kadınına, erkek ise maaş ya da ücret kazanan, çocuklarını ve eşini geçindiren biri kişiye dönüşmüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinin başlangıçta burjuva sınıfından başlayarak bu şekilde ayrılması, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında orta sınıf ideallerine dâhil edilmiştir (Oakley 1974, 32-34). Artık kadının çalışmayıp evde oturması, burjuva sınıfı uygulaması olmaktan çıkıp orta sınıfların benimsediği bir görüşe dönüşmüştür.

Ancak kadınlar çalışmak isteseler de kanunların eşitlikçi yapısına rağmen, kadının niteliksel gelişimini ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmaması, kadınların işgücüne katılımını etkilemektedir. Türkiye'de 2005 yılında kadınların işgücüne katılma oranı 23,3 iken, 2008 yılında %24,5, 2011 yılında ise bu oran yüzde 28,8'e yükselmiştir. Yine 2011 yılı verilerine göre; kente göre (% 24,8) kırsal alanda daha çok kadın işgücüne katılıyor (% 37,5) gibi görünse de kırdaki 100 kadından 84'ü tarım kesiminde ve bunların % 80'i herhangi bir ücret almaksızın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (KSSGM Temmuz 2011).

Kadınların dışarıda ya da evde gelir getiren bir işte çalışması, kendi isteğinden ziyade ailevi nedenlere dayanmaktadır. Ailenin genel geçim durumu, diğer kaynaklardan gelen gelirin varlığı ya da yokluğu, çocukların varlığı ve bakacak kimsenin olmayışı kadınların işe girme, işe alma ya da işten çıkarılma ya da iş bırakma kararlarını etkilemektedir (Hattatoğlu 2001, 174). Araştırmaya katılan, dışarıda ücretli bir işte çalışmayan kadınlar kendi durumlarını eğitim olanaklarından yoksun bırakılmak, yetişme çağında yoksulluk ve eğitim için erkek kardeşlerinin kız çocuklarına yeğlenmesi olarak açıklamışlardır.

Ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasın araştırmaya katılan kadınlar, ataerkil düzende beliren kadının ev işlerindeki rolünü doğal karşılayarak, ideal bir erkekten öncelikle, bir işte çalışarak evi geçindirmesini talep etmektedirler. Bu durumun kadınlar tarafından istenen ve yaygın kabul gören bir davranış olduğu gözlenmiştir. Kadınlar bu anlamda, ücretli bir işte çalışıyor olsalar bile kendi çalıştıkları parayı ek, erkeğin kazancını ise temel gelir olarak kabul etmektedir. Kendisi öğretmen, eşi yönetici olan Fulya kazandığı gelir için, "benim param benim param, onun parası bizim paramız" demiş, böylece işiyle, işi dolayısıyla edindiği statü ve geliriyle ilgili bakış açısını yansıtmıştır. Ona göre kendi parası ailesinin geçiminde temel önemde olmayıp, kendisine ait cep harçlığı niteliğindedir (Fulya, 42, evli, bir oğlu var).

Erkeğin çalışarak evi geçindirmesini sağlayan iş sahipliği, onun kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Evlilik üzerinden otorite sahibi olacakları bir ailenin geçimini sağlamak, erkeğe saygın bir statü sağlar ve bu en yaygın bir “erkeklik inşa stratejisi”dir. Sancar’a (2009, 63-64) göre, mülksüz erkeklerin kapitalist piyasada çalışacak bir iş buldukları her koşulda emeklerini satmaya razı olmalarının arkasındaki önemli nedenlerden biri, ancak çalışarak (para kazanarak) sahip olabilecekleri bu “erkek ayrıcalığının” peşinden koşmalarıdır. Ücretli iş sahipliği, erkeği hükmedeceği bir eş ve çocuk sağlayarak onu güç sahibi yapar.

Trabzon’da aile ekonomisi, çoğu zaman kadınların emeğiyle dönmektedir. Ekilecek alanlar küçüktür ve toprakların ekilmesi tamamen kadınların yükümlülüğü altındadır. Kadınlar, elde ettikleri ürünleri pazarlarda satarak evlerini geçindirmelerine rağmen, aile reisi olarak erkeği tanımlamakta, çocuklarını terbiye ederken onu referans almakta, evde temel kararları erkek vermekte, erkek çalışıp asgari ücret dahi getirirse bu kazancı değerli, kendilerinin kazancını daha kıymetsiz addetmektedirler. Niteliksiz, statüsü düşük ve geliri az işlerde çalışan kadınlar, “cinsiyet rollerine uygun hale getirmek” için kendi kazançlarını küçümseyerek, kazandıkları parayı asıl geliri elde eden eşlerine yardım biçiminde sunmaktadırlar. Ataerkil toplumsal cinsiyet kurgusunun yaygın olan kabulünde, kadının ev geçindirmesine çok sık rastlanmaz ve kadınlar da ısrarla bu rolü üstlenmekten kaçınmaktadır. İlkokul mezunu olan ve şu an çocuk bakıcılığı yapan Aycan, gelecekteki eş adayından “küçüklükten itibaren bir işe girmesini ve o işte kararlı olmasını, bir işi bırakıp diğerine geçmemesini” isterken, yaşanan bir gerçeğe göndermede bulunmaktadır (Aycan 28, bekâr). Trabzon’da işsizlik çok yaygın olduğu için, erkekler sabit bir işte çalışmayıp, evin geçimini kadınlarına yüklemektedir. Ancak erkekler, kendileri kadınlardan daha az kazandıkları ya da düzenli bir işleri olmadığı zaman bile, kadınların gelirini kontrol etmektedirler. Çünkü para kazanmak gibi, kazanılan paranın harcanması da erkeklere sağlanan iktidar alanının başlıca öğelerindedir. Filiz, 18 yıldır çalışmasına rağmen, eşinden habersiz bir mendil alamadığını belirtirken, bu duruma işaret etmektedir. Kandiyoti, kadının bağımsızlık koşullarına sahip olması ve erkeğin kadına ekonomik bağımlılığının artması durumunda kadınlar üzerinde ataerkil denetim gevşemekte hatta güçlenmekte (1997, 47) olduğunu söylerken Filiz’in durumunu işaret etmektedir. Çalışarak elde edilen gelirin nelere harcanacağı/tasarruf edileceği üzerinde yetki kullanılamıyorsa çalışmanın kadını güçlendirmesi beklenemez. Kadınlar var olan toplumsal yapıya boyun eğmekte ya da onunla mücadele etmektedir. Ancak boyun eğme, kadınların çoğunun kabul ettiği bir kalıba dönüşmektedir. Bu kadınlık anlayışı, kültürden ve ideolojiden yoğun destek görmektedir. İtaat etme ve itaat eden, sanıldığı aksine kamusal bir örüntü içermekte, tüm toplum bu örüntüyü meşrulaştırmak için örgütlenmektedir (Connell 1998). Erkekler, para kazanmayıp erkeklik iktidarı sarsıldığı zamanlarda da erkek topluluğu içinde itibarlarını yükseltmek için, ellerine geçen sınırlı parayla arkadaşları için harcama yapmaktadırlar. Asiye, eşinin eve ait harcamalarda cimriyken, kendi ifadesiyle “cebinde 10 lirası olduğunda bile arkadaşısı istese paranın hepsini verdiğini” söylemektedir. Bu durumu Bolak (1995,244) “erkeklerin yiğitlik gösterisi” olarak adlandırmaktadır. Trabzon’da erkekliğin krizi olarak da yaşanan “eve ekmek götüren erkek” imgesinin söntükleşmesi, tam gün ve sigortalı ve iyi ücretlenmiş iş yokluğu, kadınların da çalışmasını zorunlu kılmakta ancak henüz kadınlar bu rollerine ısınmamış gözükmektedir.

Ataerkilliğin en iyi işlediği alanlardan biri, cinsiyetler arası işbölümüdür. Ataerkillik, üretim tarzları ve biçimleri arasındaki karşılıklı ilişkilere verilen önemi ifade etmektedir (Kandiyoti 1997). Trabzon’da görüşülen kadınlar, erkekten beklenen ev geçindirme rolünü kadının üstlenmesini, mutsuzluk, saygınlığın kaybı olarak betimlemiştir. Doktora yapmakta olan Günay, çalışmasına rağmen, klasik ev işini yüklenmekte hiçbir sakınca görmeden, eşini dışarıda para kazanmakla yükümlü tutmaktadır. Günay’ın durumu ev kadınlığını anlamaya çalışan Özbay’ın çalışmasını doğrular niteliktedir ona göre “Türkiye’de kadınlar ekonomik etkinlikte bulunsalar bile önce ev kadımdırlar ve bu rollerini oynamak zorundadırlar” (1982, 211). Günay evinin işlerini çoğunlukla tek başına yüklenirken eşinin para getiremeyeceği bir durumu yaşadığı takdirde ne olacağı sorusunu, apaçık bir şey olmayacağını ama içten içe sorun yaşanacağını, eşini eş gibi değil de çocukmuş gibi algılayacağını söylemiştir (Günay, 28 yaşında, evli, çocuksuz, büro memuru).

Özellikle ataerkil toplumlarda, kadınlara çocukluklarından itibaren maddi açıdan bağımsızlık kazanarak, kendi başlarının çarelerine bakmaları söylenmemekte, onlara evlenerek baba evinden, koca evine geçmeleri tavsiye edilmektedir. Ataerkil düzenin işlenmesi için kadının baskılanması ve güçsüz yetiştirilmesi, sistemin işleyişine uygundur. Kadınlar bu durumu içselleştirmekte, koca tarafından bu bakım sağlanmadığında mutsuz olmaktadır. Baba ya da koca evinde korunma karşılığında uyulması gereken bir dizi kural bulunmaktadır. Bu kurallardan en önemlisi, babaya ve kocaya itaat etmek, onun sözlerinden dışarı çıkmamak, ailenin namusunu korumaktır. Namus, ataerkil düzende kadın cinselliğini denetlemede kullanılan en etkili yöntemdir. Namus denildiğinde yaş, sınıf ve cinsiyetten bağımsız olarak evlilik dışı cinsel ilişki ve bekâretin

korunması (Bora ve Üstün 2005, 67) anlaşılmakta olduğundan erkeğin kendini erkek olarak hissetmesini sağlamak için, kadınların baskılanması gerekir. Birinin kızı ya da karısı olmak, o kişinin sınırları içinde yaşamak demektir. Özel alanda sosyalleşen kadınlar, kamusal alana çıktıklarında, namuslarına leke gelmemesi için dikkat çekici giyinmemek, yüksek sesle gülmek, başı önde yürümek, çok fazla meydanlara çıkmamak gibi yükümlülükler altına girmektedir. Böyle bir ortamda büyüyen kız çocukları, ev içini kendilerinin yaşam alanı olarak görürken, erkeklerden çalışıp kendilerine bakmasını istemektedir. Ancak ataerkil düzenin hem baskıcı, hem de koruyucu tarafları vardır. Kadınlar da bu sisteme uyarken, bir takım güç ve özerklik kaynaklarına sahip olurlar. Dolayısıyla, onları eziyormuş gibi görünen sisteme, kadınlar da erkekler kadar bağlı olabilir. Kandiyoti (1997) buna "ataerkil pazarlık" adını verir. Ataerkil pazarlıkta, erkekler ve kadınlar arasında bir takım karşılıklı beklentilerin yerine getirileceği varsayımı vardır. Kadınlar erkeklere itaat etmenin, ev içinde çocukların ve yaşlıların bakımıyla uğraşmanın, evi sığınak olarak görüp kutsallaştırmanın, kendilerini birey olarak ailenin dışında tanımlayamamanın karşılığı olarak erkeklerden çalışarak evi geçindirmelerini, kendilerini dış dünyaya karşı korumalarını talep etmektedir. Ataerkil pazarlıkla kadınlar egemenlik ilişkileri içinde ezen/ezilen ilişkisinin tabii tarafları olarak, belli direnç mekanizması geliştirmektedirler. Çünkü kadına ait kabul edilen alanlar erkeğin ev dışında çalışarak para getirmesini de zorunlu kılan yasaları beraberinde getirmektedir. Burada toplumsal aktörlerin karşılıklı pazarlıklarından oluşan bir durum söz konusudur. Ataerkillik toplumsal olarak kabul edilen bir ideoloji olduğu için, kadına tanınan özgürlük alanları da kısıtlıdır. Erkekleri ev geçindirme rolü bağlamında evin reisi kabul eden, kadınları "namus" baskısı ile ev içine hapseden ve güçsüzleştiren "ataerkil pazarlığı" böyle de yorumlayabiliriz. Kadınların erkek egemen düzende başvurdukları çeşitli strateji ve pazarlıkların sınırları vardır. Jenny White'a göre, "zayıfın araçları ve silahlarının sınırları bellidir: babanın sözü her durumda bütün bu etkileme tarzları ve manevraların toplamından daha fazla ağırlık" taşır (1999, 96).

Temelde ideal erkeği ailesine olan görevleri ile tanımlayan Hayriye de, yurtdışında bulunan ve onlara maddi olarak neredeyse hiç yardım etmeyen kocasına rağmen, ikisi üniversite mezunu, iyi işlere sahip üç çocuk büyütmesini değerli bulmamakta, bunları erkeğin yapması gerektiğini ifade etmektedir. Yaptıklarının çok güç gerektiren bir iş ve kendisinin güçlü bir kadın olduğunu söylediğimde, evin geçindirme işinin erkekte olması gerektiği konusunda ısrar etmiştir (Hayriye, 54 yaşında dul, ev kadını, iki oğul, bir kız annesi). Hale Bolak (1995, 187) kadınların ücretli işlerde çalışmalarının anlamını araştırdığı çalışmada, ailenin geçiminin kadın tarafından sağlandığı hanelerde yaptığı görüşmelerde, kadınların ev geçimini sağlamalarının onları güçlendirdiğini bulgulamıştır. Bolak'ın araştırmasına göre, kadın eşler kurala meydan okumayarak, cinsiyet gerekliliklerinin yeniden müzakere edilmesini talep etmemektedir. Evin geçimini tek başlarına sağlıyor olsalar da ekmek getirme sorumluluğunun ve haklarının kocalarına ait olduğunu düşünmektedirler. Erkekler bu durumda şiddet kullanmasalar da kullanabileceklerine dair gizli bir iktidara sahiptir. Bora'nın ücretli ev emeği işçilerinin öznelliğinin nasıl kurulduğunu incelediği araştırmasında da benzer bir durum gözlenmiştir. Kadınlar yıllarca çalışıp evi geçindiren tek kişi olmalarına rağmen bunu norm dışı olarak algılamakta, buna bağlı olarak hayatlarında geleneksel kadınlık rolleri ile ilgili pek bir değişme yaşanmamaktadır. Kadınlar evi geçindirmekte ancak aile ile ilgili önemli kararlarında son söz kocaların olmaktadır (Bora 2005, 101).

İdeal erkek, toplumdaki topluma ve hatta kişiden kişiye değişse de, kadınlara "idealinizdeki erkek nasıl birisidir" diye sorduğumuzda, özellikle bir mesleği olmayan kadınların ortak cevabı, kendileri para kazansalar dahi kocaları tarafından bakılma idealini yansıtmaktadır. Kadınlar çalışma hayatına atılsalar da erkeklerin çoğu zaman kendilerinden daha çok kazanmasını istemektedirler. Özge (22 yaşında, üniversite öğrencisi, bekâr), ideal erkeği "sahiplenen, yardımsever, bazen maço, bazen kibar, anlayışlı, evine ekmek getiren, otoritesini her an hissettiren, kadının bir adım önünde, maddi açıdan kendinden üstün" olarak betimlerken, toplumda üstü kapalı kabul edilen bir gerçeğe gönderme yapmaktadır: Kadınlar ne ücret, ne güç, ne de sahip olunan hak açısından erkeklerin üstünde olmamalıdır.

Görüşülen kadınlar ideal erkekten işini iyi yapmasını, içki içmemesini, ailesine ve çocuklarına sahip çıkmasını, anlayışlı, sadık, duygusal ve fiziksel açıdan güçlü, dürüst ve iyi bir insan olmasını, güven vermesini ve ona sırtını dayayabilmeyi istemektedirler. Esasen bu özelliklerin birçoğu, hem kadının, hem erkeğin vasıfları olabilir; ancak güven verme ve ona sırtını dayayabilme, kadının kendi gücünden çok, erkeğin gücüne itimat ettiğini ve ihtiyaç duyduğunu anlatır. Gülten, "Ben bir insana güveniyorsam, ona sırtımı dayamam lazım. Okumadığım için fazla bir bilgim yok," diyerek, maddi açıdan bir erkeğe duyduğu ihtiyaç çerçevesinde tanımladığı bir güvenin arayışındadır. Oysa Gülten 16 yaşında evlenmiş, 3 çocuk doğurup, onları büyüttükten sonra çalışma hayatına atılmıştır. Çocuklarını büyütürken eşinden çok sınırlı bir destek aldığından, asgari ücretle

çalışmaya başlamıştır. Ancak ataerkil rol dağıtımında kendisine kocasının bakması gerektiğini düşünmekte, temizlikçi olarak çalışma –işin niteliğinin de içinde olduğu nedenlerle- ona değerli bir şey gibi gözükmemektedir. Ancak Gülten, yaşadığı hayattan bir ders çıkarmıştır: Kimseye güvenmemek. Çocuklarına şu öğüdü vermektedir:

“Size verecek hiçbir şeyim yok dedim onlara; param yok, sadece sevgimi verebilirim dedim, şefkatimi verebilirim. Size güvenimi verebilirim her şeyden önce. Size bir anne olarak elimden geleni, canım pahasına. Yanınızda her zaman varım. Ama birine bakarak, birine sırtını dayayarak yaşamamız iyi bir şey değil. Onların kendi emekleriyle çabalayarak bir yere gelmelerini istiyorum.” (Gülten, 43 yaşında, evli, temizlikçi, bir oğlu iki kızı var).

Kadınlar ataerkil yapının dışında bir hayatın bilinmezliği ile de karşısındaki erkeklerden beklentilerini yerine getirmelerini istemektedir. Onların gözünde erkek ev dışında konumlanan, parayı eve getiren asıl kişidir. Ne zaman ki kadınlar Gülten ya da Hayriye gibi kendi emekleriyle çocuk büyütme başlamışlar, o zaman başka yaşantıların da mümkün olacağını görmüşlerdir. Ancak görüşme yaptığım kadınlardan edindiğim izlenime göre, eğitimsiz olmaktan kaynaklı, temizlik/aşçılık gibi düşük statülü işlerde çalışan kadınlar, işleri dolayısıyla benlik saygılarını kurmakta zorluk yaşamakta, eşlerinin evin geçim yükünü üzerlerine yıkmasından üzüntü duymaktadır. Çoğu zaman sigortasız, gelecek beklentisiz işler kadınların hem evde hem işte çalışarak çifte mesai yapmalarıyla birleşince bu üzüntüde haklılık payı olabilmektedir. Ferhunde Özbay (1982, 223) ev kadınlığı rolü üzerinde durmadan kadının ekonomik faaliyetlere katılarak statüsünü yükselteceğini ummanın ve işgücüne katılmayı kadınların genel bir özlemi olarak belirtmenin yanıltıcı olduğunu ifade ederken bize çoğu zaman düşük nitelikli işlerde çalışan kadınların ücretli işe karşı bakış açılarını göstermektedir.

Erkek çocuk doğurmak: ataerkil güçten alınan pay

Ataerkil ailede kadın, ancak bir erkek çocuk doğurursa konumunu sağlamlaştırır. Bu nedenle, ataerkil ailelerde kız ve erkek çocuğa farklı anlamlar yüklenir. Erkek çocuk soyun devamı, ailenin yaşlılıktaki güvencesi olarak görülür. Böyle ailelerde kadının statüsü, doğurduğu erkek çocukla güçlenir, erkek doğurmakla kadın itibar kazanır. Sadece İslami toplumlara özgü olmayıp, Hindistan ve Çin’de de örneklerine rastlanan ataerkil geniş ailelerde kadınlar, erken evlilikle erkek reisli haneye katılmaktadır. Bu ailelerde açık bir erkek çocuk tercihi vardır ve kız çocuğu değersizdir (Kandiyoti 1997). Türkiye modernleşen bir ülke olduğundan, günümüzde geniş ailelere giderek yerini çekirdek ailelere bırakmaktadır, ancak yine de doğacak çocuğun erkek olması istenir ve beklenir. Nuray, ikiz erkek çocuklarını doğurduğunda, kayınpederi çok sevinmiştir. Kayınpeder ikiz erkek çocuklarının sevinciyle kurban keserek, fakir ailelere dağıtmıştır. Arkadan doğan kız çocuğu için böyle bir girişimde bulunulmamıştır (Nuray, 58 yaşında, evli, emekli hemşire, bir kız, iki erkek annesi). Nuray bu durumu yadırgamamıştır, çünkü kendi ailesinde de erkek kardeşler, kız kardeşlere göre her zaman kayırılmıştır. Nuray’ın gelininin ifadesine göre, Nuray da oğullarını kızından ayırarak yetiştirmiş, yurtdışından oğullarına hediye getirirken kızına getirmemiştir. Gelini, Nuray’ın kızının da bu durumu yadırgamadığını belirtmektedir. Kadınlar ataerkil düzenin örüntülerini farkına varmaksızın rıza göstererek, ses çıkarmayarak, değiştiremeyeceklerini düşünerek yeniden üretmektedir.

Erkek çocuğu sahipliği, kadınlara, sınırlı bir alanda da olsa kendilerini meşrulaştıracak bir hareket alanı sağlar. Zeynep’in ikinci çocuğu da kız olduğu için, eşi kendisine “daha yerleşemedin” demiştir; bu söz, “henüz erkek doğurmadığım için seni bırakıp, başkasıyla evlenebilirim” anlamına gelmektedir (Zeynep, 34 yaşında, iki kız, iki erkek annesi, ev kadını).

Kadınların erkek çocuklar konusunda hassasiyetleri, onlar büyüdükten sonra da devam etmektedir. Filiz’in kayınpalidesi dertleşmek için kızlarını değil oğullarını seçmekte, kızlarının ona daha çok yardımının dokunmasına rağmen, oğulları onları ziyaret ettiği zaman yemek vaktinde, masaya oturmaksızın oğullarına hizmet etmektedir.

Erkek çocuğuna olan toplumsal bakış açısı, kadınları erkek çocuk doğuruncaya kadar doğum yapmaya itmektedir. Zehra, “Ben şanslıydım, dört kızın ardından oğlum oldu; yoksa erkek olana kadar çocuk yapacaktım,” (Zehra 43 yaşında, evli, ev kadını, üç oğul annesi) derken, bu durumu örneklemektedir. Ayşe’nin annesi bir erkek ve beş kız doğurmuştur ve her doğumunu, bebeğin erkek olması arzusuyla gerçekleştirmiştir. Şimdi yaşlılığında, kızları ona her konuda yardım etmesine rağmen, hamile olan ve ikiz bebek bekleyen bir kızının, iki erkek çocuk doğurmasını dilemektedir (Ayşe, 42 yaşında, bekâr, memur).

Erkek çocuk doğuramamanın ataerkil düzende ortaya çıkardığı sonuçları, belki de en ağır yaşayan kişi Asiye'dir. Üç kız çocuğu dünyaya getiren ve doğum sonrasında ölen üç bebeği de kız olan görüşmeci, kayınpederi ve aynı evde yaşadıkları ehtilerinin sözlü tacizlerine maruz kalmış, erkek çocuk doğuramadığı için kocasından boşanmaya zorlanmıştır. Kendisi maruz kaldığı durumu, şiddet olarak adlandırmaktadır. Asiye, ehtilerinin söylediklerine dair şunları anlatmıştır:

Bize bak, bizi kıskan; bizim gibiler erkek doğurur, sizin gibiler doğuramaz," derlerdi. Birinin beş oğlu, diğerinin iki oğlu oldu. Benden büyük olanı bana nispet ederek, beş erkek doğurdu. Hâlâ da nispet eder. Her hamileliğinde, "bak yine erkek olacak", derdi. Diğerini ise çocuklarını bana sevdirtmezdi, kıskanırdı benden, ben severdim. Erkek ya da kız çocuğu fark etmez, bebek severim. Elleme nazar edersin, derlerdi. Sonrasında bana, bizim eşlerimizle birlikte ol da bari oğlun olsun derlerdi. Eşleriyle birlikte olmamı teklif ederlerdi. Öyle bir şiddet yaşadım. Aynı evde yaşıyorduk. Benim kızım, onun oğlu olurdu. Güğüm çalardı, hey hey bak bak, benim oğlum oldu senin kızın oldu, diye bana nispet verirlerdi (Asiye, 54 yaşında, evli, ev kadını, üç kız annesi).

Asiye'nin eşi eğitimli bir kişi olmayıp köyde yaşasa da, "çocuk erkeğindir, erkek ne ekerse onu biçer, ben eşimle mutluyum," diyerek bu tacize karşı durmuştur. İki kızını evlendirmiş olan Asiye, torunlarının erkek olmasından duyduğu sevinci, "sanki ben doğurmuş kadar sevindim," diye ifade ettikten sonra, damatlarını kızlarından bile çok sevdiğini söylemiştir. Damatları, onun bir türlü sahip olamadığı erkek çocuk isteğini karşılamaktadır.

"Damatlarımı erkek çocuğum gibi seviyorum, bana çok iyi davrandıkları için, bana erkek çocuğunu aratmadılar; dışarıya karşı hiçbir şeylerini göstermedikleri için ben damatlarımı kızlarımdan daha çok seviyorum. Kızlarımı da seviyorum tabi. Damatlarım geliyor, anne ne isteğin var, bir eksiğin var mı; bir hasta olsam gelirler. Eşim bana karşı o kadar sorumlu değıldir."

Erkek çocuklarını kız çocuklarından ayırarak büyötmek

Bireyler, doğumları ile başlayan süreçte yaşamları boyunca sosyalizasyon aracılığı ile topluma ve kültüre katılırlar. Erkek ve kız çocukları büyümeleri esnasında ailelerinde erkeksi ve kadınsı kabul edilen davranışlar öğrenerek ve bu davranışları sergilemeleri teşvik edilerek büyür. Çocuklar kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet davranışlarını anne ve babalarını taklit ederek ya da gözleyerek öğrendikleri gibi onların bazen açık bazen kapalı mesajları aracılığı ile de öğrenirler (Kimmel ve Messner 2007), (Harris ve Harper 2008) ve (Bozok, 2011).

Bu öğrenme sürecinde birincil çevreden anneler, en etkili öğretmenlerdir. Anneler toplumsal yaşama oğullarını hazırlarken, onlara küçüklükten itibaren, toplumda kabul gören erkeklik değerlerini; ağılamalarını, güçlü ve cesur olmalarını, kavgadan kaçınmalarını, ailenin namusundan sorumlu olacaklarını öğretirler. Erkek de sünnet olurken, askere giderken, iş bulurken ve evlilik sürecinde, sürekli erkeklğini ispat etmek zorunda kalır.

Anneler dış dünyaya hazır olmalarını sağlamak için erkek çocuklarını kadınsı olan her şeyden uzak büyütürler. İkisi de bebek olarak eşit doğan erkek ve kız çocukları, başta anneler olmak üzere, diğer aile üyeleri ve çevrenin etkisiyle büyüdüklerinde hayalleri, sorunları ve ihtiyaçları farklı olan bireylere dönüşür.

Türkiye'de erkek çocukları büyürken kız çocuklarından daha çok sokakta oynar, onlara ev işi yaptırılmaz, ev dışında diğer erkeklerle gezmeleri desteklenir. Erkeklerin "kadın gibi" evde oturması makbul bir davranış değıldir. Bu süreçte erkekler, kadınlardan üstün olduklarını öğrenirlerken, kadınların toplumsal yaşantıda, erkeklerden sonra gelen ikincil konumlarını içselleştirmeleri sağlanır. Ataerkil ailelerde anneler başta olmak üzere aile büyükleri, hatta kız kardeşler erkek çocuğa hizmet ederek ve saygı göstererek, ona ayrıcalıklı olduğunu hissettirir.

"Annem beni ve benden iki yaş büyük ağabeyimi ayırırdı, suç işlese bana ve ablama daha çok kızardı, ona o kadar kızmazdı. Yiyecek yemek istediğimiz zaman o erkek diye onun tabağına daha fazla koyardı, yeni bir giyecek alınacağı zaman bana değıl, ona alınırdı. Fakirdik, ben de çocuktum ben de isterdim. Annem ona hizmet etmemizi isterdi. Bizde çocuktuk, o da çocuktuk ama ağabeyim bizden su isterdi. Biz o suyu ona götürmek zorundaydık." (Hayriye, 54 yaşında dul, ev kadını, iki oğlu, bir kız annesi).

Sevil'ler sekiz kız ve bir erkek kardeştir. Büyükbaba ve büyükanne ile paylaştıkları, tam bir ataerkil aile düzeninin hüküm sürdüğü evinde, annesinin her yeni doğumunda bir erkek çocuğun dünyaya gelmesi ümit

edilmiştir. Ancak annesi sekiz kız, bir erkek çocuğu doğurmuştur. Çocukların arasında yaklaşık iki yaş vardır. Kız kardeşler ve erkek kardeşleri arasındaki yetişme farklılıklarını, Sevil şöyle anlatmaktadır:

“Sekiz kız bir tarafa, erkek bir tarafa; o bizden apayrı büyüdü. Küçükken kasabanın futbol takımı vardı, orada oynardı. Biz onun önlüklerini ve çantasını eve getirirdik, o akşam eve gelirdi. Bizim dışarı gitme özgürlüğümüz hiç olmadı. Abim derede balık tutardı. Biz eve gelirdik, ev işlerine yardım eder, bizden küçüklerle ilgilenirdik. Koca arazide yalnızdık, arkadaşımız yoktu. Etrafımız kalabalık değildi ama öyle olsaydı da ağabeyime verilen özgürlük bize verilmez, biz yine kendi bahçemizden çıkamazdık. Eğitim görme konusunda hepimiz eşittik. Büyükbabam erkek kardeşimize çok düşküdü. Bize uğrar, oğlum yemeğini yedin mi, tatlı yemek ister misin, diye sorar, onu lokantaya götürürdü. Bize hiçbir gün lokantaya gidip tatlı yemek teklifi yapılmadı. Evlenene kadar ev içinde onun tüm hizmetini biz kız kardeşler yaptık. Aramızda hepimizin birer ikişer yaş farkı vardı, ona bisiklet alındı bize alınmadı. Ben bisiklet kullanmayı evlenip çocuklarım olduktan sonra, onların bisikletlerinde öğrendim (Sevil, 54, evli, emekli, iki kız annesi).”

Erkek çocuklarını ayrıcalıklı olarak yetiştirme geleneği, kendilerinin erkeklerden daha değersiz oldukları görüşünü içselleştiren kadınlar aracılığı ile yeniden üretilir. Bu ayrımları görerek büyüyen kız çocuğu, medyada, okulda, iş yerinde, siyaset arenasında, gelenek ve göreneklerde kadınların sürekli ikinci planda kaldığını gördüğü zaman, kıymetli olanın kadın değil erkek olduğu bilgisiyile büyümektedir.

Görüşülen pek çok kadın erkek çocuklarının kayırılmasından mutsuzluk duyduklarını ifade etmiştir. Asiye erkek çocuk doğuramadığı için yaşadığını şiddet olarak betimlemiş, Saniye kız çocuklarının sevilmediği bir evde büyümekten acı çekmiş ve şu an eşinin kızını sevmesinden mutluluk duymakta, vekâleten de olsa bu sevgiden kendisine pay çıkarmaktadır. (Saniye, 28, ev kadını, bir kız bir erkek çocuğu var).

Ataerkil toplumlarda yaşanan çelişki şudur: erkek çocukları soyun devamı olarak görülüp kıymetli addedilirken, kız çocukları da anne babaya yaşlılıklarında daha iyi bakım sağladıkları için “hayırlı evlat” kabul edilirler. Ancak yine de onlara erkeklerle eşit davranılmaz. Zehra üç erkekten sonra doğan tek kız çocuğudur. Eğitim görmesi annesi tarafından engellenmiş, ona ağabeylerinin işi gördürülmüştür. Ağabeyi evlenince, yengesi çalıştığı için onların çocuklarını büyütüştür. Şimdi yengesinin bir emekli maaşı varken, onun elinde hiçbir şeyi yoktur (Zehra, 45 yaşında, ev kadını, bekâr). Kız çocukları çoğu zaman ve pek çok örneğin gösterdiği gibi, nitelik kazanacakları hiçbir eğitimden geçemedikleri için, ev içinde anne babanın; evlenmişlerse de kocalarının sözünden dışarı çıkamamaktadırlar. Görüştüğümüz tüm kadınlar Gülten ya da Sevil gibi açıkça evin içinde alıkonularak, kimi zaman eğitimleri engellenerek namusları korunan kadınlardır. Namusu korumada anne başta olmak üzere, baba ve erkek kardeşler etkili figürlerdir. Türkiye’de namusu koruma adı altında kadınlık, tamamen özel alanda deneyimlenmekte, kadınlar ideal kadınlığı hemen her zaman ev içinde tarif etmektedir. Kız çocukları büyürken başkaldırı ve hâkim olma erkeklerle, itaat etmek, sabretmek, sevgi göstermek ise kadına yakıştırılmaktadır. Aile, düzeni yaratan ve pekiştiren bir kurum olarak da hiyerarşik sistemin yaratılmasında önemli rol oynamaktadır (Lerner 1986, 127) ve (Bhasin, 2003).

Kadınların gündelik hayatı ile ataerkil kuralların devamlılığı arasında bir çelişki yaşanmamaktadır. Erkekler iktidarlarını namus, para ve güç sahipliği ile sağlarken, kadınlar yükledikleri ev işleri ile erkeklik değerlerini özel alanları içinde yeniden üretmektedir. Bekâret ve namus adına kadınların kısıtlanması, eşlik, annelik dolayısıyla ücretsiz aile işçisi olmaları, erkeklerin eril düzenden aldıkları “ataerkil pay” (Connell 1998) olarak karşımıza çıkar.

Erkek çocuklar yetiştirilirken eğitim, meslek edinme ve miras fırsatlarından öncelikli olarak yararlanırlar. Mülkiyetin sahiplenilerek aile isminin, yasalar tarafından da desteklenen “soy”un, devam ettirilmesinde erkekte erkeğe geçen miras önem taşır (Sancar 2009, 45).

Ataerkil düzende kadınlar ve erkekler miras paylaşımında da eşit değillerdir. Ayşe’nin babası kendine ait tüm mirası tek oğlunun üzerine geçirmiş, annesinden kalan miras ise beş kız arasında paylaştırılmıştır. Ayşe mirastan bazen hiçbir şey almayan kızlara göre kendini şanslı saymakta, bu durumun Trabzon’da normal olduğunu söylemektedir (Ayşe, 42 yaşında, bekâr, memur). Nuray’ın babası ise yaşarken tüm mirasını üç oğlunun üstüne, üç kızına haber vermeden geçirmiş, bunu duyan kızlarına cüzi bir para vermiştir. Nuray ve kız kardeşleri, ataerkil düzende yetişen bireyler olarak bu duruma boyun eğmişlerdir. Görüşülen diğer kadınlar da benzer ifadeleri yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu durum sadece Türkiye’ye özgü değildir, Germaine Tillion (2006) Ortadoğu toplumlarındaki ataerkinin özgüllüklerinin İslâm-öncesinden gelen ve tüm Akdeniz havzasında geçerli olan toplumsal cinsiyet düzeninden kaynaklandığını, yalnızca İslâm’a özgü olmadığını benzer özelliklere Latin

Amerika'nın bazı ülkelerinde de rastlandığını belirtir. Bu yapıda Tillion'a göre, baba tarafından kuzenler birbirleriyle evlendirilmekte ve böylelikle "soy"un saflığının korunarak, baba soyu dışından kimsenin toprak sahibi olmasına izin verilmemektedir.

Kayınvalideler ve gelinler

Ataerkil toplumlarda kadınlar oğullarını yaşlılık güvencesi olarak görmekte, çeşitli stratejiler, taktikler geliştirerek oğullarını kendilerine bağlı tutmaktadır. Ataerkil düzende, kayınvalideler ve gelinler arasında oğul ya da kocanın sevgisini ustalıkla yönlendirmeye dayalı duygusal stratejiler üretilir (Kandiyoti 1997, 136). Bu nedenle gelinler ve kayınvalideleri arasında sürekli bir gerilim ve iktidar mücadelesi yaşanır. Filiz'in kayınvalidesi oğullarına hizmet etmekten mutluluk duymakta, eşi de annesinin evinde Filiz'e kötü davranmakta, kayınvalidesi bu davranışı oğlundan açıkça beklemektedir. Filiz'in kayınvalidesi, gelinini her zaman karşı cephede görmektedir.

Hep ister ki oğlu beni azarlasın, kızsın, dövsün. Dövdü mü hoşuna giderdi, mutlu olurdu, yüzündeki ifade değişirdi. Ben yanlış yapsam, eşim sesini çıkarmasa küserdi. Ben eşim tarafından dövülmüşsem, mutlu olurdu, konuşurdu. Eğer cezalandırılmazsam küserdi, hiç konuşmazdı (Filiz, 42 yaşında, evli, temizlikçi, üç oğlu var).

Kayınvalidesi Filiz'e kendi oğlu tarafından iyi davranmasını ve onun yemeklerinin ev halkı tarafından beğenilmesini istememekte, yaptığı yemekleri sürekli eleştirmektedir:

Onlar pasta bilmezlerdi. Yapardım, kayınvalidem 'bu nedir dökün bunları, bu yenir mi, bunları sığır bile yemez' derdi. Evdekiler severdi. O ise benim için, 'malzemeye yazık etti' derdi. Mesela yemek falan yapsam kayınpederim 'bak ne güzel oldu Filiz; yemekleri hep sen yap,' dediğinde kızardı. Kayınpeder benim yaptıklarımı beğendiği için kayınvalidem mutfağa beni sokmazdı, o yokken yapardım. Ona da kırk tane kusur bulurdu.

Filiz'in kayınvalidesi 12 yaşında evlendirilmiştir; kendi kayınvalidesi ona çok eziyet etmiş, dövmüştür; hamileyken bile ona istediği yiyecekleri vermemiş, yemek için yiyecek sakladığında onu yine dövmüştür. Filiz'in kayınvalidesi buna rağmen, kendisi de benzer davranışları gelinine göstermiştir. Ataerkil düzende güç çok önemlidir. Kadınlar, erkek çocuk doğurmakla ataerkil güçten bir pay alırlar. Ezilenler arası dayanışma, gelin ve kayınvalideler arasında yaşanmaz. Oğulları evlendikten sonra kadınlar, erkeklerin elinde tuttukları gücün benzerine sahip olurlar; gelinlerini hasım olarak görüp, onlara hükmederler. Kadınlar erkeklerin gücüne karşı diğer kadınlarla ittifak kurmak yerine, gücü ele geçirdikleri zaman erkeklerle özdeşleşir; emreden, cezalandıran, keyfine göre karar veren, hizmet talep eden kişilere dönüşürler. Hülya'nın kayınvalidesi, genç yaşta olmasına rağmen tüm işlerini onun yapmasını istemektedir. Hülya'nın düzenin böyle yürümemesi gerektiğini anlaması biraz geç olmuştur.

Kayınvalidem bahçeden çalışarak gelir oturur, her şeyinin önüne gelmesini isterdi, suyu bile kalkıp almazdı. Bu benim görevimdi sanki. Yorulmuş gelmiş, derdim. Oysa ben de çalışmış, yorulmuş olurum. Dışarıda iş yapmışsa oturur; yemek, çay, su ayağına giderdi. Gelip de yemezdi. Çok gençti, 36-37 yaşındaydı. Onun kayınvalidelik dediği şey, hizmet edilmektir. Ben 15, kocam 20 yaşındaydı ve kocamın işi yoktu. Kayınvalidem "kocan çalışmıyor, biz size bakıyorsak sen de bana hizmet edeceksin" derdi. O zamanlar saftım, akıllanmam 30 yılımı aldı (Hülya, 44 yaşında, evli, ev kadını, üç oğlu var).

Gücü kamusal alanda, erk sahibi olarak deneyimleme imkânı olmayan kadınlar, oğul sahipliği ve yaşlılıktan aldıkları gücü, özel alanda kendisi gibi güçsüzlük yaşayan kadınlar üzerinde kullanmaktadır.

Selin'in kayınvalidesi ise gelinini oğlundan açık şekilde ayırmakta ve onlara gittiklerinde gelinini yok saymakta, dertleşmek için sürekli gelininden ayrı bir yerde oğluyla gizlice konuşmakta, bu konuşmalardan sonra eşi Selin'e kötü davranışlarda bulunmakta ve onu terslemektedir. Bunu gören Selin, oğlunu anneye bağımlı yetiştirmemeye karar vermiştir.

Onlara gittiğimizde annesi eşime zeytin gözlüm der sarılır, ben de hediye kutusu gibi dururum yanında. Hoş geldin der. Öyle iyi bir ilişkimiz yok. Oğlunu saçını okşar öper, gider dizine yatar, onu dizine yatırmak ister. Eşim, annesinin bu davranışlarının evlendikten sonra geliştiğini söylüyor. Evlendikten sonra oğlunu kaybettiği hissine kapıldı (Selin, 29 yaşında, evli, ev kadını, bir oğul annesi).

Selda'nın kayınvalidesi de, Selda'nın kuzeni evlenirken, önce düğüne katılmayacaklarını sonra da katılabileceklerini söyleyerek, gelinini iki dudağı arasından çıkacak sözle bağlamıştır. Selda, bir işi yapmadan önce evvela eşinden, sonra da kayınvalidesinden izin aldığını, eğer kayınvalidesi izin vermezse o işi hiç yapmadığını söylemiştir. O zamanın tecrübesizliği ve aklıyla, bu deneyimi yaşarken "ezici" bulmadığını ifade etmektedir (Selda, 40 yaşında, evli, iki oğlu var). Hülya'nın babaannesi ise dul kaldıktan sonra, 4 evli oğlu ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Oğulları ve gelinlerinin gece birlikte olup olmadıklarını sabahları banyolarını kontrol ederek denetlemekte, eğer birlikte olduğunu görürse o günü gelinine dar etmektedir.

Klasik ataerkilliğin çöküşü ile beraber artık erkekler maddi bağımsızlıklarını elde edip babanın hâkim olduğu evden kendi düzenlerini kurdukları evlere geçtikleri için kadınlar aynı evde kaynanaları ile yaşadıkları iktidar savaşımından uzaklaşmışlardır. Ancak kendileri kaynanalarının baskısı altında yaşamış olan kadınların üçünün gelinlerinin olduğunu ve artık gelinlerle olan ilişkinin boyutunun değiştiğini söylemişlerdir. Hatta Hayriye, "kaynanalığın pahalı olduğu zaman biz gelindik, ucuzladığında kaynana olduk," diyerek yeni durumu özetlemiştir. Bu durum Türkiye'nin tümüne genelleştirilemese de, kadınların bazılarının çalışma hayatına atılarak, ekonomik güce sahip olmaları da onları kayınvalide iktidarına bağımlı olmaktan çıkararak bir etken olarak işlemektedir.

Erkekler ve ev işleri: bir erkeğe yakışmıyor bence. Bir erkek bezi tutmayı beceremiyor

Karadeniz bölgesinde, özellikle kırsal kesimde pek çok kadın, erkeğin yapması gereken işleri yapmaktadır; ancak bir erkeğin kadının yapacağı işi yüklenmesi gözlenen bir durum değildir. Trabzon'da görüşülen kadınların çoğuna göre, ev işi yapmak erkeğin erkekliğine ilişkin itibarında kayba yol açacağından, kadınlar da erkeklere ev işlerini, en azından cam silmek, çamaşır asmak gibi görünür olanları yaptırmayı istememektedir. Erkeklerin en basit ev işini bile yapamayacaklarına dair, kadınların kendi ürettikleri bir söylem mevcuttur. (Yavuz 2009). "Yumurta bile pişiremeyecek" erkeklerden bahseden kadınlar, bu söylemin üreticisi ve söylemin sonuçlarının muhatabıdır. Kadın ve erkek olarak ayrımlanan, erkeklerin kayırıldığı ataerkil düzen, gündelik yaşamın içinde kurulmaktadır. Erkek işi, kadın işi ayrımında sahiplenilen detaylar, kadınların bu ayrımları doğal kabul ettiklerine işaret etmektedir. Nezihe, kadının işinden erkeğin anlamadığını söylerken bu gerçeği sahiplenmektedir (Nezihe, 60 yaşında, evli, ev hanımı, dört oğlu var).

Ataerkil yapıda kadınlar, evdeki değersiz kabul edilen işlerle, çocuk ve yaşlıların bakımıyla; erkeklerle kamusal alandaki, değerli kabul edilen, gelir getirici işlerle meşguldür. Toplumun erkek ve kadınlardan beklentileri bu yöndedir. Bireyler var olan toplumun değer yargılarından ve toplumsal cinsiyet rollerinden kendilerini kolayca kurtaramamaktadır. Toplumsal değerler birey farkında olsun ya da olmasın onu biçimlendirmekte, yönlendirmekte ve gönüllü olmadığı zamanlarda bile bu değerlere uymaya zorlamaktadır (Demez 2005, 22). Kadınlar kendi aralarındaki konuşmalarda iş yükünden şikâyet ederken, oğullarını ev işlerinden uzakta büyütmeğe çalışırlar. Çocukların büyütülmesini ve evin sorumluluklarını, kadınlar yüklenmişler ve bu durumu normal kabul etmektedir.

Kadınların ev işlerinde kocalarından yardım görmemeleri ya da yardım alamamaları, kimi zaman kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Selin ev içi işlerde eşinden yardım alabileceğini, ama herkes tarafından görülen işleri eşine yaptırmayacağını söyler:

Bir erkeğe yakışmıyor bence. Bir erkek bezi tutmayı beceremiyor. Ben öğretemedim ona. Bu bölgesel tutuculuk diyorum. Bana göre dışarı çamaşır assa sorun yok. Aaa, kocana balkon yıkattın, cam sildirdin, çamaşır astırdın derler, bunun eşimin duymasını istemem. Onun rencide olmasını istemem. O geçerken arkasından "adam balkon yıkıyordu" denmesini istemem.

Kadınlar erkeklerin iş yapma biçimini beğenmeyerek, kendilerini ev işlerinin biricik sorumlusu ilan ederek, bunun böyle olmasının doğal olduğunu kabullenerek, Fatma'nın örneğinde olduğu gibi oğullarına "kıyamayarak", erkekleri ev işlerinden uzakta tutmaktadır.

Hülya gibi Nuray da, evde ev işlerini daima kendisi yapmaktadır. Eğer şehir dışına çıkmışsa, eve dönünce, ev işleri yığılmış olarak onları beklemektedir. Nuray'a göre, iki oğlu ve eşi çamaşır yıkamayı "bilmemekte", eşi pazara çıkmaktan "anlamamaktadır". Eşinin ona teklif ettiği yardımı ise kendisi istememekte, onun yaptığı işi "beğenmemektedir".

Remziye'nin eşi ona cam silmede yardım etmekte, ancak camları geceleri silmektedir. Hülya'nın üç oğlu annelerine yardım etmektedir, çünkü bunları yapacak bir kız kardeşleri yoktur. Hatta Hülya, büyük oğlu ile su borgeği bile yapmaktadır. Ancak onun gözlemine göre, oğulları askerden sonra tüm ev işlerinden uzaklaşmıştır. Sevil'in ve Yeşim'in eşleri onlara her konuda yardım etmektedir, ancak bu yardımlar onlar Trabzon dışında yani Ankara'da yaşarken gerçekleşmiştir. Sevil'e kendi şehrinde de yardım eder miydi diye sorduğumda, "hayır, bu durum Trabzon'da kabul gören bir durum değildir" diye cevaplamıştır. Sevil'in eşi ev içinde dışarıdan görünmeyen ev işlerini yapmakta ancak cam silme, balkona çamaşır asma gibi işleri Ankara'da yaparken Trabzon'da yapmamaktadır. Sevil bu durumu kabullenmiş görünmektedir. Zira ataerkil koşullarda erkekler kadar kadınlar da, diğer kadınları gözlemek, kınamak, görevlerini hatırlatmak ve dışlama tehdidinde bulunmak suretiyle, görevlerini hatırlatmakta ve onları evlerinin içine geri döndürmektedir.

Sonuç

Endüstri sonrası ekonomik yapılanma içinde artık fabrikaların yerini hizmet sektörü alırken tam gün çalışarak eve ekmek getiren erkeklik rollerinde ciddi bir aşınma söz konusudur. Günümüzde ekonomik açıdan yaşam koşulları, hem erkeğin hem de kadının çalışmasını zorunlu kılıyor. Trabzon'da görüştüğümüz kadınların bazıları, evlere temizliğe giderek, inek besleyip sütünü, bahçesinde sebze yetiştirip sebzeleri satarak tek başlarına evi geçindiren konumundadır. Ancak kadının ev geçindirme sorumluluğunu yüklenmesini içselleştirmek hem kadın için hem erkek için kolay görünmüyor. Kandiyoti'nin (1997, 139) belirttiği gibi, klasik ataerkilliğin çöküşü belki kadınları da aynı oranda tehdit etmekte ve kadınlar genellikle bu değişim sürecine direnmektedir çünkü farklı yaşama biçimini bilemeyen, hiçbir telafi edici alternatifi göremeyen kadınlar, eski düzene sıkı sıkıya sarılarak, erkeğin ataerkil görevlerini yerine getirmesi için ona baskı yapmaktadır. Kolayca yanlış bilinç olarak görülemeyecek bu durum, bazı kadınların geçmişte elde ettikleri kazançları da kaybetmesine yol açma riskini de içinde barındırır.

Trabzon'da gerçekleştirilen bu araştırmada, ataerkil aile ilişkilerinin ekonominin dayatmasıyla çözüldüğü gözlemlenmiştir. Kadınlar hayatın getirdiklerinin de etkisiyle, artık kayınvalide ve kayınpederleriyle birlikte yaşamadıklarından daha az otorite baskısı altındadır. Görüştüğüm eğitim, yaş ve gelir açısından farklılık arz eden 20 kadın arasında gözlemediğim olgu, kadınların hala kız çocuklarını ve erkek çocuklarını farklı sosyalizasyon sürecine tabi tutmaya devam etmekte, kendi çalıştıkları parayı ek gelir olarak görmekte ve ev işi ve çocuk bakımını kendilerinin görevi olarak kabul etmekte olduklarıdır. Artık zamanın değişimine uygun olarak, kızlar eğitimden mahrum bırakılmamakta, meslek sahibi olması özendirilmektedir ancak yine de kız çocukları ev içlerinde erkekler ev dışında sosyalleşmeye doğru yönlendirilmektedir. Bu olgunun sadece Trabzon'a özgü olmadığını düşünüyorum ve bu durumun kadınların ataerkillik yerine onlara alternatif bir seçenek sunmayan düzeni onaylamalarını gösteren bir delil olarak yorumlanabileceğini söylüyorum. Ataerkil düzen birebir erkeklerin yarattığı düzen değildir, modern öncesi kökleri de sağlamdır ancak kapitalizm ile güçlenmiş bir yapıya sahiptir. İş bölümünün kadın aleyhine kurulduğu, kamusal alandan dışlanmış ya da kamusal alanda varlığı sınırlandırılmış bir yapıda kadınlar ancak var olana eklenerek yaşam alanı kurmaktadır. Başka bir yaşantıyı bilememek ve hayal edememek var olana sıkı sıkıya sarılmayı beraberinde getirir. Ataerkil yapı bir kez oluştu mu çözülmeyen kuralları olan baskı ve egemenlik ilişkisi olarak kavranırsa da kadın ve erkeğin eşitsiz olarak yer aldığı toplumsal yapının oluşumunda ezenler kadar ezilenlerin yani kadınlara da pay düştüğü bu araştırmada ortaya konmuştur.

Türkiye'nin kadın erkek eşitliğini sağlama, kamusal yaşamda kadın var oluşunu çoğaltma yönünde sürdürülen politika, gündelik yaşamda henüz karşılığını bulmuş gözükmemektedir. Trabzon'da gerçekleştirilen bu araştırmada kadınların çoğunun yasalarla kendilerine tanınan toplumsal hayatta erkeklerle eşit oldukları fikrini içselleştiremedikleri görülmüştür. Kadın erkek eşitliğinin politik düzeyinden gündelik yaşantıya inmesi için aile kurumunun, eğitim sisteminin, hukukun, kitle iletişim araçlarının uygulamalarının da değişimi gerekir. Çünkü Segal'in de ifade ettiği gibi bireyler doğdukları andan itibaren cinsel farklılık fikrinin erkek/kadın karşıtlığına dayanan hiyerarşik olarak algılandığı kültürlerin ve toplumların ağına girerler. Bu nedenle dünyanın her yerinde, erkekleri egemen kadınları tabi konumda konumlayan çok yönlü kültürel ve toplumsal yapının bütününe karşı çıkmak gerekir (1993, 16).

¹ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz Aslıcan Kalfa “Türkiye’de Fuhuş Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınların Çalışma Koşulları Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar*, Ed. Hülya Durudoğan vd. (İstanbul:Koç Üniversitesi Yayınları, 2010) ve Berat Günçikan, *Haroşadan Nataşa’ya* (İstanbul: Arion,1995).

² Konunun ayrıntıları için bkz Can Dündar, “Nataşa Salgını Geçti Güzellik Fırtınası Başladı” *Milliyet Gazetesi* 2 Ağustos,2005 <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/02/guncel/agun.html> ve Nuriye Akman (1992) “Daha İyi Yaşam Daha İyi Seks”, <http://www.nuriyeakman.com/node/256>.

Kaynakça

- Akman, Nuriye. “Daha İyi Yaşam Daha İyi Seks”, 1992, <http://www.nuriyeakman.com/node/256>.
- Aksoylu, Kamil. “Nataşalar” *Karardı Karadeniz*, ed. Uğur Biryol (İstanbul: İletişim, 2012),445-468.
- Bhasin, Kamla. *Ataerkil Sistem: Erkeklerin Dünyasında Yaşamak*, çev. A. Coşkun, (İstanbul: Kadav, 2003).
- Berik, Günseli. “Türkiye’de Kırsal Kesimde Halı Dokumacılığı ve Kadının Ezilmişliği: Karşılaştırmalı Bir Tartışma” *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, ed. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim,1995),158-177.
- Bolak, Hale. “Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramsallaştırılmasına Yönelik Öneriler”. *Kadın Bakış Açısından Kadınlar* ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim 1995), 235-246.
- Aksu Bora. *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (İstanbul: İletişim, 2005).
- Bozok, Mehmet. *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler* (İstanbul: Sogep, 2011).
- Bozok, Mehmet. “Yoksullaşma, Sağcılık, Trabzonspor Taraftarlığı ve Nataşaların Gölgesinde Trabzon Erkekliği” *Karardı Karadeniz*, ed. Uğur Biryol (İstanbul: İletişim, 2012), 413-444.
- Connell, Raewyn W. *Masculinities*, (Berkeley: University of California Press, 1995).
- Connell Raewyn W. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel İktidar*, çev. Cem Soydemir, (İstanbul: Ayrıntı 1998).
- Connell, Raewyn W. ve James W. Messerschmidt. “Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept”, *Gender and Society* 19, (2005): 829-859.
- Demez, Gönül. *Kabadaydan Sanal Delikanlıyı Değişen Erkek İmgesi* (İstanbul: Babil, 2005).
- Dündar, Can. “Nataşa Salgını Geçti Güzellik Fırtınası Başladı” *Milliyet e-Gazete* 2 Ağustos 2005 <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/02/guncel/agun.html>.
- Ecevit, F. Yıldız. “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri” *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim, 1995),117-128.
- Emiroğlu, Kudret. “Trabzon Ne Yetiştirsin” *Trabzon’u Anlamak* ed. G. Bakırezer ve Y. Demirer (İstanbul: İletişim 2009), 97-126.
- Ghail, M. Mac an. *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*, ed. (Open University Press: Buckingham, 1996).
- Günçikan, Berat. *Haroşadan Nataşa’ya* (İstanbul: Arion,1995).
- Harding, Sandra. “Bir Akademik Disiplin Olarak Kadın Çalışmaları”, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem* Serpil Çakır, Necla Akgökçe, (Ed.),(Çev.) Zelal Ayman (İstanbul: Sel, 1995),
- Harris, Frank ve Harper, Shaun R. “Masculinities Go to Community College: Understanding Male Identity Socialization and Gender Role Conflict”, *New Directions for Community Colleges*, no. 142, (2008) Summer, Wiley Periodicals, Inc. Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com)
- DOI: 10.1002/cc.322
- Hattatoğlu, Dilek. “Ev Eksenli Çalışma Stratejileri: Kadın Özgürleşmesi İçin Bir Tartışma” *Yerli Bir Feminizme Doğru*, ed. Aynur İlyasoğlu ve Necla Akgökçe (İstanbul: Sel, 2001),172-203.

- Hattaoğlu, Dilek. “Çalışan ya da Evhanımı: Çalışmanın Yaşantılanması ve Güçlenme” *Kadın Yaşantıları* ed. Ayşegül Yaraman, (İstanbul: Bağlam, 2003),93-121.
- Hearn, Jeff. “From Hegemonic Masculinity to Hegemony of Man”, *Feminist Theory*, 5(1), (2004): 49-72.
- Kalfa, Aslıcan “Türkiye’de Fuhuş Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınların Çalışma Koşulları Üzerine Bir Alan Araştırması”, *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar*, Ed. Hülya Durudoğan vd. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010), 349-371.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yoldaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç ve F. Özbay (İstanbul: Metis, 1997).
- Kimmel, Michael S. ve Messner, Michael A.(Ed), *Men’s Lives*, (Boston, MA: Allyn&Bacon, 7th edition, 2007).
- Lerner, Gerda. *The Majority Finds Its Past:Placing Women in History* (New York:Oxford University Press 1986).
- Özbay Ferhunde. “Evkadınları” *Ekonomik Yaklaşım*, 3, 7 (1982):209-225.
- Özbay, Ferhunde. “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme” *Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, ed. Ş. Tekeli, (İstanbul: İletişim,1995),129-158.
- Özbay, Ferhunde . “Türkiye’de Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün ve Yarın”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, ed.A. Berktaş-Hacımirzaoğlu, (İstanbul: İş Bankası Yayınları:1998),155-172.
- Sancar, Serpil. *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada, Sokakta Erkekler*, (İstanbul: Metis, 2009).
- Segal, Lynne. *Ağır Çekim, Değişen Erkekler, Değişen Erkeklikler*, çev. V. Ersoy, (İstanbul: Ayrıntı, 1992).
- Segal, Lynne. “Changing men: Masculinities in Context”, *Theory and Society*, 22 5, (1993): 625-641.
- Sirman, Nükhet. ‘Kinship, Politics, and Love: Honour in Post-Colonial Contexts – The Case of Turkey’ *Violence in the Name of Honour: Theoretical and Political Challenges*, eds. Mojab, Shahrzad ve Abdo, Nahla, (İstanbul: Bilgi University Press, 2004), 39-56.
- Talbot, Kristen ve Quayle, Michael. “The Perils of Being a Nice Guy: Contextual Variation in Five Young Women’s Constructions of Acceptable Hegemonic and Alternative Masculinities”, *Men and Masculinities*, 13 (1) (2010): 255-278.
- Tillion, Germaine. *Haremler ve Kuzenler*, çev. Nükhet Sirman, Şirin Tekeli, İstanbul: Metis 2006).
- Üstün, İlknur “Trabzon’un Misafirleri” *Trabzon’u Anlamak* ed. G. Bakırezer ve Y. Demirel (İstanbul: İletişim 2009), 361-402
- Türkiye’de Kadının Durumu Raporu (Ankara:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012) www.ksgm.gov.tr/Pdf/tr_de_kadinin_durumu_temmuz_2011.pdf.
- Walby, Sylvia. *Theorising Patriarchy*, (London: Basil Blackwell, Oxford 1990).
- White, White. *Para İle Akraba: Kentsel Türkiye’de Kadın Emegi*. çev Aksu Bora, (İletişim: İstanbul, 1999).
- Yavuz, Şahinde. “Mutfak ve Kadınlar: Mutfak Kadınlara Ne İfade Eder?” *Medya ve Kültür*, ed. Nurçay Türkoğlu, Sevilen Alayoğlu (İstanbul: Urban, 2009), 439-455.